

- О.В. Сучасні вимоги до професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивного навчання [in Ukrainian].
Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. (2016).
URL :<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
- Tranchenko, O. M. (2013). Henezys natsionalnoi systemy osvity osib z porushenniam slukhu [The genesis of national system of education of persons with hearing impairments]. Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

УДК 378.018.8:377.011.3-051];378.147.091.33-027.22];001.891

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(17\).2020.67-77](https://doi.org/10.35387/od.1(17).2020.67-77)

Малишевський Олег Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти та технологій за профілями Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7653-7862>
E-mail: omalysh67@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню практичного аспекту формування професійної мобільності майбутніх інженерів-педагогів. У статті здійснено аналіз практичної підготовки формування професійної мобільності здобувачів вищої освіти з урахуванням результатів психолого-педагогічних праць вітчизняних та зарубіжних науковців. З'ясовано, що організація практичної підготовки інженерів-педагогів зорієнтована з урахуванням потреб ринку праці.

Акцентовано на перевагах контекстного та технологічного підходів у процесі практичної підготовки майбутніх фахівців професійної освіти. Визначено, що в організації освітнього процесу високі потенціал мають когнітивно зорієнтовані технології (діалогічні методи навчання, лекції-конференції, мультимедіа лекції, семінари-дискусії, семінари-«круглі столи», проблемне навчання тощо), особистісно зорієнтовані технології (інтерактивне навчання; креативні, інтелектуально-творчі, рольові, імітаційні, ситуативні ігри; тренінги тощо), діяльнісно зорієнтовані технології (контекстне навчання; організаційно-ділові ігри; метод проєктів, зокрема науково-дослідні проєкти, кейс-метод, пізнавально-пошукові завдання тощо). Доведено, що впровадження таких технологій сприяє реалізації практичної підготовки фахівців: інтенсифікації, підвищенні ефективності та якості освітнього процесу; диференціації навчання; системну інтеграцію предметних завдань; професійно-особистісному зростанню, самореалізації

і самовдосконаленню.

З'ясовано, що одним із найбільш ефективних шляхів підвищення практичної підготовки формування професійної мобільності майбутніх інженерів-педагогів є забезпечення міжгалузевої інтеграції, яка виступає індикатором якості професійної підготовки. Теоретичні дослідження спрямовують подальший науковий пошук на впровадження системи формування професійної мобільності майбутніх інженерів-педагогів.

Ключові слова: практична підготовка, професійна мобільність, інженери-педагоги, міжгалузева інтеграція.

Malyshevskiy Oleh – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Vocational Education and Technologies by Profiles, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7653-7862>
E-mail: omalyshe67@gmail.com

RESEARCH OF FORMATION OF PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE ENGINEERS-PEDAGOGUES IN THE PRACTICAL TRAINING CONTEXT

Abstract. *The article is devoted to the practical aspect of professional mobility formation of future engineers-pedagogues. The article analyzes the practical training for professional mobility formation of higher education students, taking into account the results of psychological and pedagogical work of native and foreign scientists. It has been found that engineers-pedagogues' practical training organization is oriented with consideration the labor market needs.*

Emphasis has been placed on the advantages of contextual and technological approaches in the process of future professionals' practical training in vocational education. It has been determined that cognitively oriented technologies (dialogical teaching methods, lectures-conferences, multimedia lectures, seminars-discussions, seminars-«round tables», problem-based learning, etc.) personality-oriented technologies (interactive learning; creative, intellectual-creative, role-playing, simulation, situational games; trainings, etc.) and activity-oriented technologies (contextual learning; organizational and business games; project method, in particular research projects, case method, cognitive-search tasks, etc.) have a high potential in the educational process organization. It has been proved that the introduction of such technologies contributes to the practical training implementation: intensification, improving the efficiency and quality of the educational process; training differentiation; system integration of subject tasks; professional and personal growth, self-realization and self-improvement.

It has been found that one of the most effective ways to increase the practical training of professional mobility formation of future engineers-teachers is to ensure intersectoral integration, which is an indicator of the training quality. Theoretical researches direct the further scientific search on system introduction

of professional mobility formation of future engineers-teachers.

Key words: *practical training, professional mobility, engineers-pedagogues, intersectoral integration.*

Постановка проблеми, її актуальність. Сучасний розвиток ринкової економіки, модернізація виробництва, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій вимагають змінити акценти сучасної вищої професійної освіти, акцентувати на практичному аспекті формування професійної мобільності майбутнього інженера-педагога за рахунок переведення його зі стану виконавця у стан активно діючого суб'єкта. Вища професійна освіта залишається сьогодні затребуваною у суспільстві, однак орієнтація на теоретичну підготовку майбутнього фахівця сьогодні вже недостатня. Якість вирішення поставлених перед нею стратегічних завдань багато в чому залежить від готовності майбутнього фахівця змінюватися. Важливо здійснювати підготовку фахівців, здатних бути суб'єктом свого професійного розвитку, самостійно знаходити вирішення професійно значущих проблем в умовах мінливої дійсності, тобто бути професійно мобільними. Практична підготовка є однією зі складових цілісної системи неперервної професійної підготовки і забезпечує ефективність формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до професійної мобільності. Складність проблем, які необхідно розв'язувати у процесі практичної підготовки майбутніх фахівців щодо формування у них професійної мобільності зумовлює удосконалення системи інженерно-педагогічної освіти. Вона ґрунтується на теоретичному фундаменті, забезпечуючи практичне пізнання закономірностей, принципів, планування та організації професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджували професійну мобільність у контексті професійної підготовки: викладачів вищої школи – Л. Амірова, Л. Горюнова, В. Гринько, Н. Коробко, І. Хорев; державних службовців – І. Шпектренко; кваліфікованих робітників – Л. Сушенцева; майбутніх викладачів інформатики – Т. Павлиш; майбутніх економістів – Є. Іванченко; майбутніх інженерів – Н. Гончарук, С. Даньшева, С. Капліна, О. Любімова, С. Савицкий, І. Хом'юк; майбутніх інженерів-педагогів – Л. Сушенцева; майбутніх педагогів – Н. Грицькова, Н. Дячок, Б. Ігошев, О. Кіпіна, Ю. Клименко, О. Лапіна; майбутніх фахівців аграрної сфери – І. Герасимова, Н. Кожемякіна; майбутніх фахівців комунального господарства – Л. Вороновська; студентів інформаційних спеціальностей – В. Дюнина.

Практичні аспекти проєктної діяльності у контексті професійної мобільності вивчали вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема М. Бухаркіна, С. Ізбаш, А. Кіктенко, Л. Лук'янова, О. Любарська, М. Моїсеєва, Є. Полат, О. Пехота, С. Сисоєва та інші.

Наукові дослідження вчених (Л. Вороновської, І. Герасимової, Н. Дячок, Є. Іванченко, С. Капліної, Н. Коваліско, Н. Кожем'якіної, А. Львова, Л. Нічуговської, Т. Павлиш, Р. Пріми, Е. Сайфутдінової, Ю. Сачук, Л. Сушенцевої, В. Триндюк, Л. Фамілярської, І. Хом'юк,

І. Шпекторенка та ін.), спрямовані на пошуки шляхів формування практичної складової професійної мобільності майбутніх фахівців різних галузей, свідчать про різноманітність підходів до розв'язання цієї важливої проблеми. Досвід авторів у контексті практичної підготовки є цінним для визначення особливостей формування готовності до професійної мобільності інженерів-педагогів.

Мета статті – дослідження формування професійної мобільності майбутніх інженерів-педагогів у контексті практичної підготовки у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою для наукового усвідомлення практичної підготовки та її ролі у формуванні професійної мобільності майбутнього інженера-педагога комп'ютерного профілю стали дослідження, пов'язані із формуванням нового покоління фахівців, здатних самостійно змінювати професійні навички та кваліфікації, навчатися упродовж життя, підвищувати кваліфікацію, професійно самовдосконалюватися з урахуванням потреб ринку праці.

Уваги заслуговують дослідження А. Львова (2011), який визначив практичні передумови готовності до професійної мобільності студентів педагогічного університету. Найважливішою з них є впровадження ідей контекстного підходу у процесі практичної підготовки до формування у майбутніх фахівців готовності до професійної мобільності. Такий підхід передбачає використання в освітньому процесі сукупності предметних завдань, організаційних, технологічних форм і методів діяльності, ситуацій соціально-психологічної взаємодії, що обґрунтовує необхідність запровадження професійного змісту до фахової підготовки з урахуванням профілю та галузей (видів) діяльності. Тут відкривається гуманітарний потенціал університетської педагогічної освіти (наприклад, у соціальній сфері й бізнесі) для формування професійної мобільності. Автор пропонує різні види навчально-виробничих практик в установах і організаціях різного професійного профілю.

Практична складова формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової світи, на думку Р. Пріма (2010), базується на технологічному аспекті підготовки. Він забезпечує інтенсифікацію цього процесу через інтерактивні методи активізації пізнавальної діяльності (технології кооперативного, колективно-групового навчання, ситуативного моделювання (створення «ситуації успіху»), дискусійних питань) тощо. Моделювання «ситуації успіху», запропоноване науковцем, вважаємо вагомим педагогічним ресурсом для досягнення студентами ефективних результатів у майбутній професійній діяльності, «оскільки суб'єкт, мотивований на успіх, володіє більшою наполегливістю щодо досягнення мети, соціальною сміливістю, здатністю до побудови кар'єри» (Пріма, 2010, с. 29). Науковець доводить, що імітація педагогічних ситуацій із використанням позиційно-рольових ігор, заснованих на прийомі «зміна ролей» (наприклад, успішного і неуспішного вчителя тощо), дозволяє активізувати здатність студентів до прийняття рішень, прогнозування, відкритості до змін. Водночас цей підхід сприяє розвитку гнучкості

педагогічного мислення, набуттю навичок предметно-рефлексивного аналізу як показника усвідомленого ставлення до процесу навчання. На думку дослідниці, він виконує функції інструменту, за допомогою якого формують здатність до самооцінки, саморозвитку, самовдосконалення, творчості, тобто розвитку готовності до професійної мобільності. Р. Пріма розглядає педагогічну практику як сполучну ланку між теоретичним навчанням майбутніх учителів початкових класів та їхньою самостійною роботою у школі.

Для формування базового рівня професійної мобільності майбутніх інженерів машинобудівної галузі у контексті практичної складової І. Хом'юк (2012) запропонувала удосконалювати зміст, структуру лекцій та практичних занять із фундаментальних дисциплін (на прикладі дисциплін вищої математики) шляхом впровадження інтерактивних методів навчання (наприклад, робота в малих групах, мозковий шторм та ін.), ситуативного моделювання (імітація майбутньої професійної діяльності, рольові ігри), діалогічних методів навчання, проблемного навчання. Науковець довела, що застосування інтерактивних технологій у процесі викладання фундаментальних дисциплін сприяють збудженню інтересу до набуття майбутньої професії, що впливає на формування професійної мотивації, сприяє уявленню змісту роботи за майбутнім фахом, усвідомленню ролі математичних методів у майбутній діяльності. І. Хом'юк вважає, що у такий спосіб формується гностична складова базового рівня професійної мобільності майбутніх інженерів машинобудівної галузі.

Уваги заслуговують наукові дослідження С. Капліної (2008), яка розробила технологію формування професійної мобільності майбутніх інженерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін на основі тісної взаємодії теоретичної, морально-психологічної та практичної підготовки, в основу якої покладено диференційоване та особистісно зорієнтоване навчання. Практична складова запропонованої науковцем технології містить творчо-репродуктивні, ігрові методи для аудиторних занять, а також науково-технічну творчість та науково-дослідницьку діяльність для організації позааудиторних форм навчання. С. Капліна емпірично доводить, що така система методів сприяє розвитку суб'єкт-суб'єктних відносин у процесі колективного вирішення нестандартних завдань, активізує творче мислення, дає можливість імітувати виробничу діяльність, створює передумови формування креативності, мобільності, а також низки метапрофесійних якостей майбутнього інженера.

Важливими для формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у контексті їх практичної підготовки вважаємо проєктні професійно зорієнтовані педагогічні технології (наприклад, бізнес-план проєкту власного професійного простору, проєкт-презентація «Я хочу знайти своє професійне місце в житті» та ін.), рекомендовані С. Сушенцевою (2011). Такі технології, на думку науковця, базуються на розробці навчального проєкту та плану його реалізації, передбачають усвідомлення необхідності і важливості планування й поетапного підвищення самостійності учнів. Авторка наголошує, що «метод проєктів, узагальнює сформовані якості професійно мобільної особистості і являє собою узгоджену навчально-пізнавальну,

дослідницьку, творчу та ігрову діяльність, орієнтовану на формування майбутнього професійно мобільного кваліфікованого робітника» (Сушенцева, 2011, с. 323).

Методика І. Герасимової (2015) щодо формування професійної мобільності магістрантів аграрного закладу вищої освіти зорієнтована на саморозвиток, самоактуалізацію, самовизначення, самосвідомість у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін («Педагогіка», «Педагогіка і психологія вищої школи», «Методика викладання у вищій школі», «Психологія і педагогіка»), що, на переконання авторки, забезпечує конкурентоздатність їх на ринку праці, тобто розвиток професійної мобільності. Процес формування професійної мобільності студентів магістратури має системний характер і передбачає комплексну самодіагностику студентів, консультування та розробку індивідуально зорієнтованих програм формування цієї якості. Цікавим для нас є практичний блок методики, спрямований на формування практичних умінь та навичок, що забезпечують виникнення професійної мобільності магістрантів. Практичні навички, яких студенти набувають згідно із запропонованою методикою, виконуючи проблемні завдання при вивченні психолого-педагогічних дисциплін, мають універсальний характер і спонукають до самосійного пошуку вирішення педагогічних або виробничих ситуацій. До практичного блоку також віднесено завдання дослідницького характеру, виконуючи які, магістранти проводять психолого-педагогічні дослідження серед студентів молодших курсів. У своїй науковій праці І. Герасимова доводить, що майбутні фахівці, отримуючи досвід професійної співпраці, набувають організаторських і комунікативних здібностей та умінь, розвиваючи готовність до професійної мобільності (Герасимова, 2015, с. 319–322).

Авторка зазначає, що формування професійної мобільності особистості забезпечує здатність її прогнозувати, які саме знання й уміння є необхідними у певний період її трудової діяльності, та як їх можна здобути (через самонавчання, навчання у системі вищої освіти, системі підвищення кваліфікації, на короткочасних курсах). Крім того, науковець наголошує на практичній готовності, яка «характеризується сформованістю на прогнозованому рівні професійних умінь і навичок, які в контексті професійної мобільності також є результатом самовдосконалення, самонавчання особистості» (Герасимова, 2015, с. 389).

У науковій праці Л. Вороновської (2016), яка досліджувала шляхи підвищення ефективності професійної підготовки фахівців комунального господарства, нас зацікавила форсайт-технологія. Авторка обґрунтовує доцільність використання цієї технології для актуалізації мобільності майбутнього фахівця в контексті самовдосконалення й усвідомлення необхідності формування професійно значущих компетентностей.

Форсайт-технологія дозволяє спрогнозувати майбутнє, побачити його альтернативні форми, а для молодого професіонала, найбільш важливим є усвідомлення прогнозу реалізації у його межах: особливості, ризики, умови особистої відповідності для фахової реалізації в інших

регіонах світу, затребуваність професії у віддаленій перспективі тощо) (Резван, 2014).

Метою форсайту є не тільки прогнозування найбільш проблемних напрямів, детальних сценаріїв, а й визначення форм організації комунікації між учасниками форсайту, серед яких Л. Вороновська, визначає професійне спілкування, семінари, «круглі столи», проекти, організаційно-діяльнісні ігри (Вороновська, 2016, с. 97). Форсайт-технологія була визначена ефективною для формування професійної мобільності майбутніх фахівців комунального господарства, оскільки дозволяла орієнтувати студентів на визначення перспективних зон розвитку (з точки зору економічних та соціальних вигод), що вимагає оволодіння знаннями різних галузей: інженерної, економічної, правової, екологічної тощо. Нас зацікавили студентські форсайт-проекти «Міський транспорт та магістральне сполучення», «Мережева реконструкція центральної частини міста», «Водопостачальні споруди у ландшафті міст», «Реконструкція житлового фонду у нежитловий», презентовані дослідницею. Розробляючи подібні проекти, студенти визначали загальну проблему комунального господарства міста, виокремлювали ті частини цієї проблеми, які стосувалися інженерних споруд (технічні та технологічні), економіки підприємства (бюджету ремонту чи будівництва), правові (повноваження держави або приватних інвесторів), а потім розробляли варіанти вирішення цієї проблеми у майбутньому за умов зміни одного або кількох її елементів. Результатом практичної реалізації технології форсайт стало чітке усвідомлення майбутніми фахівцями комунального господарства необхідності професійного самовдосконалення, підвищення мотивації до професійної реалізації, орієнтація на інтеграцію знань із різних галузей науки для виконання фахових завдань (Вороновська, 2016, с. 119–120).

У контексті дослідження педагогічних умов формування професійної мобільності актуальною вважаємо думку Л. Вороновської про «значущість диверсифікації у професійній освіті для зміни форм і методів навчання, а також інноваційних технологій, що дозволяють студентам поєднувати навчання та працю, реалізовуватись у професійних проектах, пов'язаних із профілем підготовки» (Вороновська, 2016, с. 106). Крім того, забезпечення «диверсифікації траєкторії професійної підготовки та фахової самореалізації студентів» є найбільш актуальним для формування регулятивного та організаційного компонентів професійної мобільності майбутнього фахівця (Вороновська, 2016, с. 112).

Погоджуємося з думкою В. Бикової (2013) про те, що наслідком диверсифікації траєкторії професійної підготовки стає залучення майбутніх фахівців до різних видів практичної діяльності, у ході якої реалізують професійні пропозиції у співпраці з економічними партнерами закладів вищої освіти та роботодавцями.

Отже, диверсифікація траєкторії професійної підготовки сприяє організації практичної підготовки такого рівня і якості, за яких майбутні фахівці отримують можливість самостійно навчатися, самоактуалізуватися та розвивати мобільність власного професійного становлення.

У контексті практичного аспекту підготовки формування

професійної мобільності майбутніх інженерів-будівельників О. Любимова (2011) розробила елективні курси лекцій професійно зорієнтованого спрямування англійською мовою, а також рекомендації щодо виконання студентами науково-дослідної роботи. На початковому етапі формування професійної мобільності у процесі практичної підготовки студентів авторка використовує особистісно зорієнтовані технології навчання, спрямовані на розвиток творчої активності і бажання самоудосконалюватися. Творчість студентів передбачала підготовку групових дослідницьких проєктів двома мовами (англійською й українською) з метою формування умінь і навичок професійного співробітництва у ході спільної дослідницької діяльності. Заключний етап формування професійної мобільності майбутніх інженерів-будівельників був практико-орієнтованим і передбачав застосування рольових ігор, розв'язування практичних задач і ситуацій, аналіз інформаційних джерел професійного характеру. З метою підвищення комунікативних навичок міжкультурного спілкування такі завдання студенти виконували англійською мовою (у тому числі читання і аналіз змісту інформації з англійських газет і відповідних періодичних видань).

Організацію підготовки майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій В. Дюніна (2009) пропонує з урахуванням інноваційних тенденцій розвитку інформаційної сфери. Сучасний етап інформатизації життєдіяльності суспільства характеризується досить швидким оновленням апаратного і програмного забезпечення, у зв'язку з чим студенти усіх інформаційних спеціальностей повинні мати уявлення про зміни, що відбуваються, а також уміти мобільно реагувати на новітні розробки у сфері сучасних інформаційних технологій і телекомунікацій. Формування професійної мобільності фахівців-інформатиків передбачає швидку орієнтацію в інформаційному просторі, адаптивність реагування на появу нових тенденцій у галузі інформаційних технологій, варіативність використання різних мов і середовищ програмування. Оволодівши такою якістю, майбутній фахівець у галузі інформаційно-комунікаційних технологій зможе завжди правильно дібрати інструментарій для розв'язання будь-якої виробничої проблеми.

Грунтовний аналіз наукових досліджень практичної підготовки майбутніх фахівців професійної освіти різних галузей дає підстави стверджувати про те, що в організації освітнього процесу важливе значення мають когнітивно зорієнтовані технології (діалогічні методи навчання, лекції-конференції, мультимедіа лекції, семінари-дискусії, семінари-«круглі столи», проблемне навчання тощо), особистісно зорієнтовані технології (інтерактивне навчання; креативні, інтелектуально-творчі, рольові, імітаційні, ситуативні ігри; тренінги тощо), діяльнісно зорієнтовані технології (контекстне навчання; організаційно-ділові ігри; метод проєктів, зокрема науково-дослідні проєкти, кейс-метод, пізнавально-пошукові завдання тощо).

Отже, вищезазначене дозволяє окреслити наше бачення сутності змісту досліджуваної категорії. Готовність до професійної мобільності інженерів-педагогів комп'ютерного профілю розуміємо як інтегративне

якісне новоутворення, сформоване у процесі оволодіння теоретичним і практичним галузевим і психолого-педагогічним досвідом, стан суб'єкта освітньої (а згодом і професійної) діяльності, що актуалізує його внутрішній потенціал для оптимального прогнозування власного професійного становлення, успішної соціалізації в умовах інформаційного суспільства за рахунок саморозвитку й професійного самовдосконалення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формування професійної мобільності у процесі практичної підготовки здійснюють за допомогою переважно психолого-педагогічних дисциплін, не враховуючи значущості інтеграції теоретичної та практичної складової, зокрема педагогічних та технологічних практик. У зв'язку з цим необхідно суттєво змінювати зміст освіти майбутніх інженерів-педагогів, ураховуючи системний, суб'єктно-діяльнісний та синергетичний підходи в оволодінні гуманітарними, психолого-педагогічними, технічними науками та під час проходження студентами практик. Важливість вирішення цього завдання полягає у забезпеченні оптимального балансу між об'ємом теоретичної та практичної, інженерної та психолого-педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного профілю. Водночас, організація теоретичного засвоєння знань майбутніми фахівцями має вийти за межі пасивного інформаційного сприймання на вищій прогностично-діяльнісний рівень, що забезпечить формування готовності до професійної мобільності випускників інженерно-педагогічних спеціальностей. Вищезазначене спонукає нас до пошуку шляхів удосконалення системи інженерно-педагогічної освіти. Перспективним, на нашу думку, є не тільки впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій, а й забезпечення міжгалузевої інтеграції.

Список використаних джерел

- Бикова, В. О. (2013). *Управління процесом формування конкурентоздатного фахівця в умовах диверсифікації освіти*. Дис. ... канд. пед. наук. Дніпропетровськ.
- Вороновська, Л. П. (2016). *Формування професійної мобільності майбутніх фахівців комунального господарства*. Дис. канд. пед. наук. Харків.
- Герасимова, І. Г. (2015). *Формування професійної мобільності майбутніх фахівців аграрної сфери*. Л. Б. Лук'янова (Ред.). Вінниця : ПП «ТД «Едельвейс і К».
- Дюнина, В. Н. (2009). *Формирование профессиональной мобильности студентов информационных специальностей в техникуме*. Автореф. дис. канд. пед. наук. Нижний Новгород.
- Каплина, С. Е. (2008). *Концептуальные и технологические основы формирования профессиональной мобильности будущих инженеров в процессе изучения гуманитарных дисциплин*. Дис. докт. пед. наук. Чебоксары.
- Львов, А. Ю. (2011). *Организационно-педагогические условия становления профессиональной мобильности студентов педагогического университета*. Автореф. дис. канд. пед. наук. Санкт-Петербург.

- Любимова, О. В. (2011). Формирование профессиональной мобильности будущих инженеров-строителей в процессе обучения в вузе. *Автореф. дис. канд. пед. наук*. Ставрополь.
- Пріма, Р. М. (2010). Теоретично-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти. *Автореф. дис. докт. пед. наук*. Одеса.
- Резван, О. О. (2014). Формування професійно-рефлексивної позиції майбутніх фахівців автомобільно-дорожньої галузі. Харків: Точка.
- Сушенцева, Л. П. (2011). Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика. Н. Г. Ничкало (Ред.). Кривий Ріг: Видавничий дім.
- Хом'юк, І. В. (2012) Система формування професійної мобільності майбутніх інженерів машинобудівної галузі. *Автореф. дис. ... докт. пед. наук*. Київ.

Referenses (translated and transliterated)

- Bykova, V. O. (2013). *Upravlinnia protsesom formuvannia konkurentozdatnoho fakhivtsia v umovakh dyversyfikatsii osvity [Process management of a competitive specialist's formation in education diversification conditions]. Candidate's thesis*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
- Voronovska, L. P. (2016). Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnix fakhivtsiv komunalnogo hospodarstva [Professional mobility formation of future utilities specialists]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Herasymova, I. H. (2015). Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnix fakhivtsiv ahrarnoi sfery [Professional mobility formation of future specialists in the agricultural sector]. L. B. Lukianova (Ed.). Vinnytsia: PP «TD «Edelveis i K» [in Ukrainian].
- Dyunina, V. N. (2009). Formirovanie professionalnoi mobilnosti studentov informatsionnykh spetsialnostei v tekhnikume [Professional mobility formation of students with information specialties in the technical school]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nizhnii Novgorod [in Russian].
- Kaplina, S. E. (2008). Kontseptualnye i tekhnologicheskie osnovy formirovaniya professionalnoi mobilnosti budushchikh inzhenerov v protsesse izucheniya gumanitarnykh distsiplin [Conceptual and technological fundamentals for the professional mobility formation of future engineers in the process of studying the humanities]. *Doctor's thesis*. Cheboksary [in Russian].
- Lvov, A. Yu. (2011). Organizatsionno-pedagogicheskie usloviya stanovleniya professionalnoi mobilnosti studentov pedagogicheskogo universiteta [Organizational and pedagogical conditions for the professional mobility formation of students in a pedagogical university]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Sankt-Peterburg [in Russian].
- Lyubimova, O. V. (2011). Formirovanie professionalnoi mobilnosti budushchikh inzhenerov-stroitelei v protsesse obucheniya v vuze [Professional mobility formation of future civil engineers in the process of studying at a university]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Stavropol [in Russian].
- Prima, R. M. (2010). *Teoretychno-metodychni zasady formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnoho fakhivtsia pochatkovoї osvity [Theoretical and methodological fundamentals for the professional mobility formation of a*

- future specialist in primary education*]. Extended abstract of doctor's thesis. Odesa [in Ukrainian].
- Rezvan, O. O. (2014). *Formuvannia profesiino-refleksyvnoi pozytsii maibutnikh fakhivtsiv avtomobilno-dorozhnoi haluzi [Professional-reflexive position formation of future specialists in the road industry]*. Kharkiv: Tochka [in Ukrainian].
- Sushentseva, L. L. (2011). *Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh: teoriia i praktyka [Professional mobility formation of future skilled workers in vocational schools: theory and practice]*. N. H. Nychkalo (Red.). Kryvyi Rih: Vydavnychiy dim [in Ukrainian].
- Khomiuk, I. V. (2012) *Systema formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnikh inzheneriv mashynobudivnoi haluzi [The system of professional mobility formation of future engineers in the machine-building industry]*. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

УДК 378.046.4

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(17\).2020.77-89](https://doi.org/10.35387/od.1(17).2020.77-89)

Михайлов Віктор Миколайович – кандидат наук з державного управління, доцент, заступник начальника Інституту з наукової роботи Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5629-1500>

E-mail: mvn2006@ukr.net

ПОНЯТТЯ «БЕЗПЕКА» І «ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА» У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. В оглядовій статті узагальнено та систематизовано методологічні підходи до обґрунтування понятійно-категорійного апарату для з'ясування сутності понять «безпека» і «цивільна безпека» у педагогічному дискурсі. На основі порівняльного аналізу розкрито структурно-функціональні взаємозв'язки між цими поняттями. Наведені поняття, як один із найважливіших засобів категоризації, концептуалізації та оцінки дійсності, дозволяють виявити досліджувані сторони, які відображають картину реального їх функціонування у педагогічній свідомості.

Проведений аналіз свідчить, що проблеми з безпекою є наслідком соціальної структури суспільства, ускладнення діяльності якого призводить до необхідності забезпечення захисту. Також встановлено, що в академічних колах активно обговорюється наявна множинність підходів до трактування поняття «безпека», інтерес до якого значно зріс за останні десятиліття. Розв'язання проблем цивільної безпеки вказує на її складність як наукової проблеми, що потребує подальших поглиблених досліджень, з урахуванням її як певної динамічної системи, враховуючи існування сучасних загроз, ризиків і небезпек. На основі